

Viime vuosina on alkoholipoliittisessa keskustelussa pohdittu paljon eri väestöryhmien vaikutusta alkoholijuomien kulutukseen. Melko tuore tulokas alkoholipoliittisessa käsitteistössä on ns. märkä sukupolvi, jota on väitetty pääsyylliseksi alkoholin kulutuksen nopeaan nousuun 1970-luvun alussa (Sulkunen 1979). Tämän sukupolven väsymisen myötä alkoholin kulutuksen uskotaan myös vähenevän 1980-luvulla. Yleisesti näyttää olevan vallalla käsitys, että väestörakenteen muutokset 1980-luvulla johtavat alkoholin kulutuksen vähenemiseen. Tätä väitettä on perusteltu juuri edellä mainitun määrän sukupolven ikääntymisellä, jonka seurauksena tämän ikäpolven alkoholin kulutus vähenee (Sulkunen 1981). Samansuuntaisesti katsotaan vaikuttavan myös nuorempien, 1960-luvulla syntyneiden, sukupolvien oletetun raitistumisen (Ahlström 1979).

Onko määrän sukupolven vanhenemisen ja nuorten ikäpolvien lievän raitistumisen vaikutus alkoholin kokonaiskulutukseen kuitenkin niin hallitseva kuin on oletettu? Märkä sukupolvi edustaa noin kolmannesta juomaisesta väestöstä. Voiko se yksin olla pääsyyllinen siihen, että alkoholin kulutus on alkoholilain uudistuksen jälkeen noussut yli 50 prosenttia? Riittävätkö sen ikääntyminen ja väsähtäminen takaamaan, että alkoholin kulutus laskee, jos myös sitä nuoremmat sukupolvet kuluttavat alkoholia vähemmän kuin märkä sukupolvi? Voidaanko yleensä-kään pienehkön väestöosan alkoholin kulutuksessa mahdollisesti tapahtuvien muutosten perusteella tehdä johtopäätöksiä kokonaiskulutuksen kehityksestä?

¹Ikäkohortti = kaikki saman jakson (esim. viisivuotiskauden) aikana syntyneet; tässä artikkelissa = sukupolvi.

²Juomatapatutkimuksen ja väestötilaston viisivuotisjaksot eroavat toisistaan kahdella vuodella,

IKÄJAKAUMAN MUUTOS JA ALKOHOLIN KULUTUS

(Esimerkkilaskelma)

Seuraavassa pyritään arvioimaan sukupolvien koon eli ikärakenteen muutoksen vaikutusta alkoholin kokonaiskulutukseen Suomessa 1980-luvulla. Samalla tarkastellaan, miten paljon tuloksiin vaikuttavat alkoholin kulutuksen ikä- ja sukupuolijakaumaa koskevat oletukset. Taulukoissa 1 ja 2 on esitetty vaihtoehtoiset laskelmat alkoholin kulutusmääristä ikäkohorteittain¹ vuonna 1980 sekä niiden pohjalta arviot kulutuksen jakautumisesta ikäkohorteittain vuonna 1990.

Lähtötaso

Laskelmien lähtökohtana on se tosiasia, että vuosina 1974—1982 alkoholijuomien kokonaiskulutus asukasta kohden on pysynyt runsaana 6 litrana absoluuttialkoholia. Väestön ikä- ja sukupuolijakauman lähtötasoksi on laskelmissa otettu vuoden 1980 tilanne, jolloin alkoholin kokonaiskulutus oli sama kuin vuonna 1976. Taulukon 1 laskelmassa vuoden 1980 kokonaiskulutuksen oletetaan noudattavan vuoden 1976 juomatapatutkimuksen ikä- ja sukupuolijakauman muotoa (Simpura 1978, taulukot 22, 27 ja 28)².

Juomatapatutkimuksen kulutusmäärät edustavat arviolta kolmannesta todellisesta kulutuksesta (Simpura 1978). Niinpä vuoden 1980 kulutusjakauman tasoa arvioitaessa vuonna 1955 ja sitä ennen syntyneiden viisivuotisikäluokkien (vuonna 1976 täysi-ikäiseksi ehtineiden sukupolvien) kulutusmäärät

joten juomatapatutkimuksen ikäluokka "1949—53 syntyneet" vastaa laskelmassa ikäluokkaa "1951—55 syntyneet" jne. Tämä ei kuitenkaan vaikuta tuloksiin, sillä peräkkäisten vuosiluokkien kokoerot ovat vähäiset.

Taulukko 1. Vuoden 1976 juomatapatutkimuksen¹ kulutusjakautumaan perustuva laskelma väestörakenteen vaikutuksesta alkoholin kulutukseen

syntymä- vuosi	ikä- luokka	1980						1990									
		väkiluku ² (1 000 henkeä)			keskim. kulutus (c1/henkilö)			ikä- luokka	väkiluku ² (1 000 henkeä)			keskim. kulutus (c1/henkilö)					
		M	N	MS	M	N	MS		M	N	MS	vaihtoehto a ³			vaihtoehto b ⁴		
1976-	0- 4	163	156	320	0	0	0	0-14	482	460	942	0	0	0	0	0	0
1971-75	5- 9	154	147	301	0	0	0	15-19	155	148	303	212	65	140	212	65	140
1966-70	10-14	176	169	345	0	0	0	20-24	172	166	338	1 275	390	840	1 275	390	840
1961-65	15-19	194	186	380	905	275	597	25-29	188	183	371	1 500	460	987	1 500	460	987
1956-60	20-24	195	186	381	1 765	540	1 167	30-34	195	187	382	1 765	540	1 165	1 765	540	1 165
1951-55	25-29	207	197	404	2 045	630	1 355	35-39	207	198	405	2 045	630	1 353	2 045	630	1 353
1941-50	30-39	398	377	775	1 455	480	983	40-49	389	373	763	1 445	480	976	1 237	408	830
1931-40	40-49	278	275	553	1 520	275	901	50-59	256	267	524	1 520	275	883	1 292	234	751
1921-30	50-59	253	287	540	1 120	190	627	60-69	205	267	472	1 120	190	594	952	162	505
1911-20	60-69	170	248	418	690	105	345	70-79	105	199	304	690	105	307	587	89	261
-1910	70-	125	246	371	465	20	170	80-	42	109	151	465	20	144	395	17	122
yht.		2 315	2 473	4 788	1 039	250	631	yht.	2 398	2 557	4 955	1 075	278	664	995	259	615

M= miehet, N= naiset, MS= molemmat sukupuolet

¹Simpura 1976.

²Tilastokeskus: Tilastollisia tiedonantoja nro 70.

³Vuonna 1980 juomaiässä olleiden keskimääräinen kulutus ennallaan, vuonna 1961 ja sen jälkeen syntyneiden 5-vuotiskäluokkien kulutus 15 % pienempi kuin edeltäneen 5-vuotiskäluokan.

⁴Kuten vaihtoehto a, mutta jokaisen yli 40-vuotiaan kulutusmäärät 15 % pienemmät kuin vaihtoehdossa a.

Taulukko 2. Juomatapatutkimuksen¹ jakautumaa kasautuneempaan kulutusjakautumaan perustuva laskelma väestörakenteen vaikutuksesta alkoholin kulutukseen

syntymä- vuosi	ikä- luokka	1980						1990									
		väkiluku ² (1 000 henkeä)			keskim. kulutus (c1/henkilö)			ikä- luokka	väkiluku ² (1 000 henkeä)			keskim. kulutus (c1/henkilö)					
		M	N	MS	M	N	MS		M	N	MS	vaihtoehto a ³			vaihtoehto b ⁴		
1976-	0- 4	163	156	320	0	0	0	0-14	482	460	942	0	0	0	0	0	0
1971-75	5- 9	154	147	301	0	0	0	15-19	155	148	303	505	155	334	505	155	334
1966-70	10-14	176	169	345	0	0	0	20-24	172	166	338	1 490	455	982	1 490	455	982
1961-65	15-19	194	186	380	800	240	526	25-29	188	183	371	1 755	535	1 153	1 755	535	1 153
1956-60	20-24	195	186	381	2 065	630	1 364	30-34	195	187	382	2 065	630	1 363	2 065	630	1 363
1951-55	25-29	207	197	404	2 315	715	1 535	35-39	207	198	405	2 315	715	1 533	2 315	715	1 533
1941-50	30-39	398	377	775	1 605	530	1 084	40-49	389	373	763	1 605	530	1 077	1 364	450	915
1931-40	40-49	278	275	553	1 520	275	901	50-59	256	267	524	1 520	275	883	1 292	234	751
1921-30	50-59	253	287	540	760	130	426	60-69	205	267	472	760	130	404	646	111	343
1911-20	60-69	170	248	418	465	70	232	70-79	105	199	304	465	70	206	395	60	175
-1910	70-	125	246	371	170	7	62	80-	42	109	151	170	7	52	145	6	44
yht.		2 315	2 473	4 788	1 034	257	631	yht.	2 398	2 557	4 955	1 156	304	716	1 079	270	662

M= miehet, N= naiset, MS= molemmat sukupuolet

¹Simpura 1976.

²Tilastokeskus: Tilastollisia tiedonantoja nro 70.

³Vuonna 1980 juomaiässä olleiden keskimääräinen kulutus ennallaan, vuonna 1961 ja sen jälkeen syntyneiden 5-vuotiskäluokkien kulutus 15 % pienempi kuin edeltäneen 5-vuotiskäluokan.

⁴Kuten vaihtoehto a, mutta jokaisen yli 40-vuotiaan kulutusmäärät 15 % pienemmät kuin vaihtoehdossa a.

korotettiin lähes kolminkertaisiksi juomatapatutkimuksen antamasta tasosta. Tätä nuoremista ikäluokista oli osa vielä alaikäisiä vuonna 1976, eikä niiden kulutuksesta suhteessa muihin sukupolviin ole saatavissa tarkkoja tietoja.

Tuoreimpien tutkimustulosten mukaan nuorten alkoholin käyttö on ehkä vähentyneessä, sillä raittiiden 14-vuotiaiden osuus on lähes kaksinkertaistunut 1970-luvun alusta (Ahlström 1982). Kuitenkaan raittiiden osuuden muutokset eivät heijastu läheskään täysimääräisinä eri sukupolvien keskimääräisessä kulutuksessa. Raittiiden osuuden suhteelliset muutokset siirryttäessä ikäluokasta toiseen ovat yleensä moninkertaiset vastaaviin keskimääräisen kulutuksen muutoksiin verrattuna (Simpura 1978, taulukot 20—21 sekä liitetaulukot 4—5). Tämä johtuu siitä, että kulutus on ikäkohorteittain kasautunut, aivan kuten koko väestön keskuudessa. Lisäksi on huomattava, että ikäluokan tullessa täysi-ikäiseksi raittiiden osuus laskee kolmannekseen tai neljännekseen alaikäisenä vallinneesta tasosta (Ahlström 1982).

Nuorimpien sukupolvien kulutuksen vähenemisen suuruudesta ei ole tietoja. Taulukossa 1 oletettiin edellä esitetyn perusteella, että nuorimpien sukupolvien keskimääräinen kulutus ei alene samassa suhteessa kuin raittiiden osuus nousee, vaan huomattavasti vähemmän. Niinpä vuosina 1956—60 syntyneiden oletettiin vuonna 1980 käyttävän alkoholia keskimäärin 15 prosenttia vähemmän kuin edeltävä viisivuotiskohortti. Vuosina 1961—65 syntyneistä yli puolet oli alaikäisiä vuonna 1980, joten tämän sukupolven kulutuksen arveltiin olevan keskimäärin noin puolet edellisen viisivuotiskohortin kulutuksesta.

Taulukon 2 laskelmassa on lähdetty oletuksesta, että suurkuluttajat ”unohtavat” haastattelutilanteessa suuremman osan todellisesta kulutuksestaan kuin kohtuukäyttäjät. Siten kulutuksen ikäkohorteittainen jakauma vuonna 1980 on vinompi kuin taulukossa 1.

Vuotta 1990 koskevat oletukset

Vuoden 1990 kulutusmääriä arvioitaessa on sekä taulukossa 1 että 2 laskettu kaksi vaihtoehtoa. Vaihtoehto a perustuu oletukseen, että

vuonna 1980 täysi-ikäisiksi ehtineet sukupolvet kuluttavat vuonna 1990 keskimäärin yhtä paljon alkoholia kuin vuonna 1980. Nuorempien sukupolvien osalta on oletettu raitistumisen jatkuvan samanlaisena kuin lähtötilanteessa vuonna 1980 — jokainen vuoden 1980 jälkeen vuoteen 1990 mennessä täysi-ikäiseksi ehtivä viisivuotiskohortti käyttää alkoholia keskimäärin 15 prosenttia vähemmän kuin edeltävä viisivuotiskohortti.

Vuoden 1976 juomatapatutkimuksen ja aikaisempien haastattelututkimusten tuloksia vertaamalla voidaan havaita, että alkoholin kulutus alkaa vähentyä viimeistään 50. ikävuoden jälkeen. Keski-ikään ehtineillä 40—55-vuotiailla kulutus on vähentynyt 0—8 prosenttia, 55—65-vuotiailla noin 15 prosenttia ja tätä vanhemmilla sukupolvilla 40—50 prosenttia (Sulkunen 1981, taulukko 1). Niinpä vaihtoehtoa b laskettaessa oletettiin, että vanhempien sukupolvien kulutus vähenee ikääntymisen myötä. Kulutuksen väheneminen oletettiin jopa hieman suuremmaksi, kuin edellä esitettyjä lukuja käytettäessä tapahtuisi; kaikkien 40 vuotta täyttäneiden sukupolvien oletettiin vuonna 1990 käyttävän alkoholia 15 prosenttia vähemmän kuin vuonna 1980. Muutoin vaihtoehdon b oletukset ovat samat kuin vaihtoehdon a.

Kaikissa laskelmissa väestön ikä- ja sukupuolijakauman oletetaan olevan Tilastokeskuksen tuoreimman väestöennusteen keskimääräislaskelman mukainen vuonna 1990.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Väestörakenteen vaikutus

Miesten suuremman kuolleisuuden johdosta molempien sukupuolten yhteen laskettu keskimääräinen kulutus laskee vuonna 1990 vanhemmissa sukupolvissa (vuonna 1940 ja sitä ennen syntyneet) huomattavasti, vaikka eri sukupuolten kulutusmäärät pysyisivät vuoden 1980 tasolla (vrt. vaihtoehto a ja vuoden 1980 kulutusluvut). Laskelmiin sisältyy siis runsaasti sekä oletettuja että ikäkohorttien koostumuksesta johtuvia kulutusta alentavia elementtejä. Tästä huolimatta alkoholin keskimääräinen kokonaiskulutus nousee nykytasostaan tai pysyy ainakin vuoden 1980 tasolla laskelmien oletusten vallitessa.

Esimerkkilaskelmat osoittavat, että väestön ikärakenteen muutos näyttää pikemminkin lisäävän kuin vähentävän alkoholin kulutusta 1980-luvulla. Tämä johtuu siitä, että vanhempien, nopeasti pienenevien sukupolvien keskimääräinen kulutustaso on huomattavasti alempi kuin nuorimpien, vaikka nuoremmat vähentäisivät kulutustaan oleellisesti edellisiin sukupolviin verrattuna. Näin ollen vanhempien, ennen toista maailmansotaa syntyneiden, suhteellisen vähän alkoholia käyttävien sukupolvien koon pienentyessä kasvaa nuorempien, alkoholia huomattavasti enemmän kuluttavien sukupolvien osuus väestöstä. Siten nuorempien sukupolvien paino kasvaa laskettaessa keskimääräistä alkoholin kulutusta. Tämä väestön painopisteen siirtyminen suhteellisen runsaasti alkoholia käyttäviin väestöryhmiin nostaa alkoholin *keskimääräistä* kulutusta, vaikka 1980-luvulla juomakäyttöön tulevat sukupolvet olisivat edeltäjiään raittiimpia. Alkoholin *kokonaiskulutusta* lisää luonnollisesti myös väestön kokonaismäärän lievä kasvu.

On myös huomattava, että laskelmien oletukset erityisesti nuorempien sukupolvien oleellisesta raitistumisesta saattavat osoittautua epärealistisiksi. Raittiiden osuuden muutos ei vielä kerro kulutusmäärästä mitään, eikä käyttäytyminen 14-vuotiaana vielä kovin tarkoin määrää aikuisiän tapoja ja tottumuksia. Lisäksi väestön keskittyminen asutuskeskukseen jatkuu, joskin hitaana. Tämä sekä mahdollinen jakeluverkoston laajeneminen 1980-luvulla helpottavat alkoholin saatavuutta ja vaikuttavat kulutukseen pikemminkin lisäävästi kuin alentavasti. Samaan suuntaan vaikuttaa myös tulotason oletettu nousu, joskin työttömyyden lisääntymisellä saattaa olla päinvastainen vaikutus.

Tuoreimmat tutkimustulokset (Ahlström 1982; Ylälahti 1981) viittaavat siihen, että naisten alkoholin käyttö on lisääntymässä. Tätä ei taulukoiden 1 ja 2 laskelmissa ole mitenkään otettu huomioon. Naisten alkoholin käytön merkitystä kokonaiskulutuksen kannalta ei kuitenkaan pidä liioitella, sillä naisten osuus alkoholin kokonaiskulutuksesta on vain noin viidennes. Jos esimerkiksi alle 40-vuotiaat naiset kuluttaisivat vuonna 1990 alkoholia neljänneksen enemmän kuin taulu-

koissa 1 ja 2 oletettiin, nousisi naisten keskimääräinen kulutus 10 prosenttia taulukoissa esitetyistä. Koko väestön keskimääräistä alkoholin kulutusta tämä lisäys nostaisi kuitenkin vain 2 prosenttia.

Edellä esitetyt esimerkkilaskelmat ovat vain suuntaa antavia, sillä eri väestöryhmien todellisista kulutusmäärästä ei ole tietoja saatavissa. Kaiken kaikkiaan näyttää kuitenkin siltä, että väestörakenteen muutoksen seurauksena alkoholin kokonaiskulutus pikemminkin kasvaa kuin vähenee 1980-luvulla. Muutaman sukupolven kulutuksen väheneminen ei vielä riitä alentamaan alkoholin kokonaiskulutusta, vaikka nämä sukupolvet edustaisivat puolta koko juomaikäisestä väestöstä. Kokonaiskulutuksen näkyvä aleneminen edellyttää joko koko väestön jonkinasteista raitistumista tai edellä esitettyä huomattavasti suurempaa kulutuksen vähenemistä sekä nuoremmissa että vanhemmissa ikäluokissa.

Kulutuksen kasautuneisuus varsinainen ongelma

Alkoholin käyttäjien iällä, sukupuolella, siviilisäädellä, ammattiasemalla ym. tekijöillä on toki merkitystä alkoholin kulutuksen eroja selitettäessä ja etsittäessä syitä kulutuksen muutoksiin. Tästä huolimatta tärkein ryhmä, minkä alkoholin kulutuksen muutoksilla on todellista merkitystä pyrittäessä alentamaan alkoholin keskimääräistä kulutusta, on ns. suurkuluttajat, joita on kaikissa eri perustein muodostetuissa väestöryhmissä.

Mikäli alkoholin kulutus todella on kasautunut siten, että alkoholia eniten kuluttava viidennes käyttää lähes 3/4 (miesten kohdalla tämä osuus on n. 70 %, naisten kohdalla n. 80 % [Simpura 1978, 49]) kaikesta nautitusta alkoholista, heijastuvat tämän ryhmän kulutusmäärien muutokset lähes sellaisenaan koko väestön keskimääräisissä kulutusluvuihin: 10 prosentin alennus alkoholia eniten kuluttavan viidenneksen keskikulutuksessa alentaisi koko väestön keskikulutusta runsaat 7 prosenttia. Muun väestöosan alkoholin käytöllä olisi sama vaikutus kokonaiskulutukseen vain, jos kohtuukäyttäjät alentaisivat alkoholin kulutustaan neljänneksellä.

Kulutuksen kasaantuneisuuden vuoksi ter-

veellisten elämäntapojen tai vastaavien asennemuutosten vaikutus alkoholin kokonaiskulutukseen ei liene kovin suuri. Alkoholin suurkuluttajien juomiseen muotivirtaukset tuskin paljonkaan vaikuttavat.

KIRJALLISUUS

Ahlström, Salme: Nuorten juomatapojen kehityspiirteitä. Kehitys 1960-luvun alusta 1970-luvun loppuun. *Alkoholipolitiikka* 44 (1979):3, 111—122

Ahlström, Salme: Alkoholin käyttö. Monisteissa: Rimpelä, Matti & al.: Nuorten terveystapatutkimus. Nuorten terveystavat Suomessa 1970-luvulla. Lääkintöhallitus. Helsinki 1982
Simpura, Jussi: Suomalaisten juomatavat

vuosina 1969 ja 1976. Kulutetut alkoholimäärät ja alkoholin ongelmakäyttö. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 114. Helsinki 1978

Sulkunen, Pekka: Abstainers in Finland 1946—1976. Reports from the Social Research Institute of Alcohol Studies No. 133. Helsinki 1979

Sulkunen, Pekka: Märkä sukupolvi, alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka 1980-luvulla. *Alkoholipolitiikka* 46 (1981):5, 240—246

Tilastokeskus: Väestöennusteet 1981—2020. Tilastollisia tiedonantoja nro 70. Helsinki 1983

Ylälahti, Eeva-Liisa: Naisten alkoholin käytön muutoksista 1970-luvulla. *Alkoholipolitiikka* 46 (1981):1, 3—16.

English Summary

Jukka Salomaa: Väestömuutokset ja alkoholin kulutus (Demographic Changes and Alcohol Consumption)

The opinion seems prevail in Finland that changes occurring in the population structure in the 1980s lead to a decrease in alcohol consumption. This claim is based on the ageing of the so-called wet generation, signifying a downturn in alcohol consumption by this generation. The projected trend in the direction of greater temperance among the younger generation born in the 1960s compared with earlier age classes is thought to have the same impact.

Is the influence of the ageing of the wet generation and the slightly more temperant younger generation on the total consumption of alcohol after all as significant as has been assumed? Through sample calculations this article offers an estimate of the size of generations, *viz.* the effect of the change in the age structure on the total consumption of alcohol in Finland in the 1980s.

Sample calculations indicate that the change in the age structure of the population seems to increase rather than decrease alcohol consumption in the 1980s. This is due to the considerably lower average consumption level of the older and rapidly shrinking generations when compared to the level

for the younger age classes, even when the alcohol consumption of younger generations is substantially lower than that of the previous generations. In these circumstances, the weight for younger generations rises as older generations decrease in size when calculating the average consumption of alcohol. The shift in the weight for this population group to population groups for which the figures for alcohol consumption are relatively high raises the *average* consumption of alcohol, even though generations reaching drinking age in the 1980s are more moderate consumers than preceding generations.

Although factors such as age, sex, marital status and occupational status are significant in explaining differences in alcohol consumption and finding the reasons for changes in consumption, aggregate consumption remains as the fundamental problem in alcohol policy. If alcohol consumption actually accumulates so that the fifth of the population consuming the greatest amount of alcoholic beverages accounts for nearly three quarters of total alcohol consumption, changes in the consumption volumes of this group are reflected virtually directly on the average consumption figures for the entire population. The use of alcohol by other segments of the population would affect aggregate consumption in the same way only if moderate drinkers reduced their alcohol consumption by a quarter.

Alkoholipolitiikka Vol. 48: 326—330, 1983